

L'impacte de la Revolució i el Sexenni Democràtic (1868-1874) sobre un propietari rural carlí: el dietari personal de Josep Mariscot, de Camós (Pla de l'Estany)

Jordi Curbet Hereu
Red AIEP

Esther Fabrellas Vinardell
Universitat de Granada

1. El teixidor i propietari Josep Mariscot

Descendent per via paterna d'una nissaga rural radicada al veïnat de Cruanyes, de Sant Vicenç de Camós (Pla de l'Estany), el teixidor i propietari Josep Mariscot i Pellicer (1809-d. 1886) va escriure a partir de 1854 un dietari personal que, cronològicament, abraça les darreres tres dècades de la seva vida. Aquest volum, enquadernat en pergami, avui forma part del fons patrimonial que la família fa uns anys va donar en dipòsit a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany.¹ Pel que fa a la temàtica dels continguts del llibre, les primeres anotacions fan referència exclusivament a l'activitat agrícola: compres d'eines, cereals, bestiar, sembres als conreus, reformes, salaris de jornalers, plets judicials per conflictes veïnals, esdeveniments familiars, així com aquelles transaccions vinculades a la seva professió tèxtil, com és el cas de compra de cotó i matèria primera. Interpretem, doncs, que la intenció primigènica de Mariscot era, ras i curt, racionalitzar les activitats del mas familiar, però progressivament es va manifestant en ell una certa consciència històrica, plasmada en el registre de breus notícies de caràcter polític. A semblança, doncs, del procés que experimenta un altre destacat memorialista rural, Joan Guàrdia, de l'Esquirol (Osona) en la redacció del seu *llibre de comptes i negocis* esdevingut una autèntica crònica de la Guerra dels Segadors (Marfany, 7), en el dietari del teixidor camosí els fets històrics usurpen de mica en mica el paper protagonista a l'activitat patrimonial i acaben centrant tota la seva atenció, des de l'esclat de la Revolució Gloriosa, el setembre de 1868, fins a la Restauració borbònica, a les acaballes del 1874. Això evidencia el fort impacte que aquest període, el Sexenni Democràtic, amb la promulgació de la constitució de 1869, va tenir sobre un propietari rural declaradament reaccionari als nous corrents de llibertat –“ai, maleïda llibertat!”–, no s'estarà de repetir– que irrompien, des de França, a Catalunya ja des de la Revolució Francesa.

Fins avui inèdit, el llibre d'anotacions no tan sols és interessant des de la perspectiva de document històric –per la veracitat i precisió de les dades, la qual cosa ens porta a pensar que va ser escrit de manera coetània als fets narrats–, sinó que també ens apropa a l'argumentari ideològic i el seguiment social del carlisme, que ja havia protagonitzat dues guerres civils i que irrompia de forma devastadora en l'escena política espanyola al darrer terç del segle XIX.

Fa de mal dir si el filocarlisme de Josep Mariscot s'ha d'atribuir a una militància personal o a la tradició familiar –un dels seus germans, Pere, nascut el 1818, era sacerdot–; és a dir, si forma part del grup dels insurreccionalistes per convicció o bé dels nouvinguts, partidaris aquests de la via parlamentària i tolerants amb determinats canvis socials. Perquè, ben mirat, Mariscot demostra un integrisme consolidat des del punt de vista religiós i social, però a la vegada comparteix inquietuds amb el sector carlí de “curt recorregut”, que agrupava certs sectors professionals –no oblidem la notable

---

¹ El manuscrit consta referenciat (prèviament al seu ingrés a l'ACPE) a l'apèndix 1 de Torres, així com al catàleg de Memòria Personal [www.memoriapersonal.eu/browser/view/138].

presència de teixidors entre les partides carlistes– i propietaris rurals temerosos que la revolució política de 1868 esdevingués una autèntica revolució social (Anguera, 81). El nostre memorialista, fos per principis o per oportunisme, compartia interessos amb el carlisme i veia en el liberalisme la causa primera de la decadència dels valors tradicionals. En poques paraules, per ell llibertat equival a llibernatge i caos moral. Per una altra banda, el liberalisme econòmic també té un impacte perjudicial per a l'estament del qual forma part l'autor. L'alça de preus, l'especulació, la industrialització del sector tèxtil i el creixent pes de la indústria i els drets d'associació obrera eren factors massa poderosos sobre un propietari rural amb privilegis i interessos que a partir d'aleshores s'havien de veure amenaçats. En un altre pla, el polític, el sufragi universal masculí comportava la consegüent pèrdua de força dels monopolis locals per part de determinades famílies o l'esquinçament de les xarxes d'influències teixides al voltant dels rectors parroquials i el baix clergat en general.

Passant al terreny concret de la difusió de les idees, Mariscot se'ns revela com a consumidor dels principals mitjans de comunicació integristes de proximitat, tal és el cas del diari carlista gironí *El Norte* o la *Revista Popular*, publicació de caire ultramontà dirigida pel sacerdot radical Fèlix Sardà i Salvany. Veurem, així, que sovint el memorialista trasllada al seu dietari continguts de notícies exteriors i fins i tot copia elements ben típics de l'ampul·losa retòrica castellana del segle XIX, que contrasten amb un llenguatge farcit de dialectalismes i col·loquialismes. Cal concloure, doncs, que Mariscot estava molt influenciat per la propagandística catòlica, que judicava com un mateix delictes el liberalisme en el camp de la política com en el dels costums (Moliner, 32):

Ahon és ahon freqüentan als de la llibertat y republ[i]cans, a las tertúlias, casinos, villars, cafès, teatros y casas de llicós y bandoleras.

El seu prisma d'exploració de la realitat és absolutament teocèntric, alimentat amb la propaganda i estratègies dels sectors alineats amb el carlisme, segons els quals les polítiques dels governs liberals espanyols, com les desamortitzacions, eren autèntiques heretgies jurídiques i a la pràctica, expolis anticatòlics que perseguïen exterminar la religió de la capa de la terra i obligar-la a dependre de l'Estat amb fórmules com exigir fer jurar la Constitució de 1869:

Ara als iglesiàstichs volen que prestin juramen a la constitució, sò és, al[s] governans, a sas injustísias y eretgias

L'infern, seguint aquesta lògica, és la revolució social en ell mateix –“aparexia [que] lo infern se avia desaogat ab escàndols y desonestedats –fins a la iglésia– y balls profans”, anotarà–, i pertot apareixen signes de la seva arribada imminent: siguin aiguats, incendis, plagues, fenòmens meteorològics o qualsevol malifeta provocada per la mà de l'home. La proliferació de la maçoneria, al seu torn, és considerada, per la propagandística intransigent com per Mariscot, com una autèntica epidèmia que afecta tots els nivells de la societat i posa sota amenaça, per la seva poderosa influència, la religió mateixa.

D'entre els diferents caps polítics i militars que se citen en l'obra, és notòria la simpatia i admiració que desperta el general Savalls pel seu fort ascendent sobre la població rural, a diferència dels caps i soldats liberals:

Don Francisco Seballs de la Pera los o tenia mol prohibit i'ls castigaba si o sebia que robasen o'n fesen alguna contra la llei de Déu.

Seria ben plausible que el mateix Mariscot hi hagués tingut un tracte directe i cordial, a banda de mostrar-s'hi sol·lícit, ja que si bé no tenim proves que hostatgés tropes a casa en les incursions carlines a Girona i a marina, sí que el seu germà Narcís pagava puntualment la contribució ordinària i extraordinària a les forces del pretendent i

participava en el sometent carlí de Camós. Per contra, l'autor testimonia tot sovint la desafecció manifesta del poble respecte a les forces governamentals, vistes com a indisciplinades i desconsiderades amb els vilatans:

[A] estos nous parrots o boluntaris los y sucseei[x] lo matei[x]. Són aborrits del govern y bai[x] poble.

Aquesta percepció devia ser general i, en conclusions de Pere Anguera (76), respondria “més que a la identificació ideològica al fet de ser vistos com a gent del país [...], que no tenien cap dificultat per entendre's amb els veïns.” L'estreta connexió de Mariscot amb els objectius del bàndol carlí fa que en justifiqui, apel·lant a la *lleï divina* i la rectitud moral, totes les actuacions bèl·liques (i obviï o minimitzi totes les morts infligides a l'enemic) esdevingudes en el curs la guerra. Fixem-nos aquí que les raons religioses tenen un pes molt superior al de les polítiques. El memorialista no fa al·legats dinàstics ni pren partit en defensa de cap forma concreta de govern, i les informacions sobre els pretendents a la corona –fins i tot, a l'intent de restauració foral catalana, el 1874– estan revestides d'una certa fredor. De fet, testimonis d'antics combatents de les files legitimistes, aportats per Anguera (79), asseguren que l'èxit del suport al carlisme es va deure més a la defensa del catolicisme amenaçat pels governs del Sexenni que no pas a motivacions polítiques.

Encara és aviat per determinar per què, dins de la seva enorme complexitat, el sector catolicomonàrquic –representat per l'Església i les classes conservadores i terratinents– que movia els fils del carlisme gironí ha estat el que ens ha deixat més testimonis escrits (Clara, 206). En aquest sentit, talment com si es moguéssim per la voluntat de deixar rastre d'un sistema, l'Antic Règim, abocat a l'extinció, la literatura personal d'autors procarlins ha estat summament prolífica,² a banda que ens permet resseguir la variada adscripció geogràfica i social d'aquest corrent, així com les motivacions –no sempre coincidents– que impulsaven tant les classes dirigents com les masses populars. En qualsevol cas, Josep Mariscot, fidel a aquesta tradició literària popular tan arrelada a la Catalunya Vella, ens va deixar un llibre de notes amb la seva particular visió del món i de la vida que hem volgut oferir a continuació, en edició selectiva.³ El dietari d'aquest pagès camosí, un dels exemplars de llibres de família més tardans, és, sens dubte, una suculent narració personal d'aquest període caracteritzat per grans conflictes i contradiccions internes, turbulències polítiques i canvis d'ordre econòmic, demogràfic i social; com no menys llaminera és, finalment, la petita crònica de la Tercera Guerra Carlina al Pla de l'Estany i els voltants, amb una relació dels fets més destacables del conflicte, relatats amb una intenció d'imparcialitat que no amaga la veritable filiació del narrador.

2. Edició selectiva del dietari de Josep Mariscot

Dia 1 [octubre de 1868] als d'en Prim⁴ o de la Llibertat éran a Bañolas. La revolusió⁵ de Sant Vicens dia 10 anaren ab gran istància ab al batlla, Joan Bilarnau,

² Vegeu, del coautor d'aquest article, les memòries del vinyater Joan Serinyana, de Llançà, l'autobiografia de l'hisendat i industrial Lluís Salvador, de Romanyà de la Selva, i el dietari de Joaquim Fina, de Palafrugell (Curbet 2001, 2007, 2012).

³ Respecte als criteris d'edició del manuscrit original, hem seguit les propostes presentades al I Congrés Internacional sobre Crítica Filològica i Ecdòtica (Curbet & Fabrellas).

⁴ Joan Prim i Prats (Reus, 1814-Madrid, 1870), militar i polític. Liberal convençut, com a governador militar de Barcelona (1843) va combatre i reprimir la revolta de la Jamància. Mort O'Donnell, i recolzat en els unionistes, fou l'ànima de la Revolució de Setembre del 1868, que havia d'enderrocar Isabel II. El 7 d'octubre arribà a Madrid i es féu càrrec del ministeri de la guerra del govern provisional presidit per Francisco Serrano. Pel juny del 1869, promulgada la constitució nova, Serrano passà a ésser regent i Prim

perquè'ls y entregàs la bara. No'ls y entregà. Ells acudiren a la rebolesió de Gerona, y li vingué que'l dia 11 los y entregà als *revolucionaris* Joan Basalú, Joseph Basalú, Vicens Basalú, Pere Micaló, Joseph Farré de Nobas, Jaume Farré Vila, Jaume Casamijana, Joseph Duran. Dit Joseph Basalú és batlla ara. [...] Las lloisions dels rebolesionaris són que àn asecinat alguns pàrracos, don Fransisco Basalú, pàrroco de Monserrat de Madrit; en est bisbat al de Basalú, a altrás, no estan[t], en bé de la poblasió acudiran a la rebolesió cap de probínsia, decratàban que se agués de tancà la parròquia, las claus al batlla, y al pàrraco a dafora allà a on bulla. Alguns conbens, als dels jesuïtes tots fora, diu si'n arribàran a rosegat alguns, ab alguna banda, las monjas ab mols paratges, espans; a altrás, asesinadas.

[...] Dia de las botasions per elegir justísia [desembre de 1868]⁶. A casa del antibatlla Joseph Basalú se bejé mol bé la fidelitat. Ab moltas pars, baraias; altrás, mors; tot España sens rei, sen religió, sens justísia, sens unió, cap estimasió de pròchsim, com als eretjes, y republicans, flacmasons y llibartins, gen[t] de donas, gen[t] de diborsis.⁷ Crech que mai se n'abían bistos més, de casamen[t]s del dimoni,⁸ baraias y escàndols ab marits y mullés, sogras y noras, german[s] y onclas. Ab la gent de edat, cap respecte ni amor, y mol general. A España despeñada, després de la mort del rei Fernando, que fou lo añ 1830, se comensà la guerra civil. La rebolesió se pozà de part de la reina⁹ y sa filla, en nom de Isabel, reinà la rebolesió, que trageren en lo añ 1835 tots als conbens de fraras y monjas de España, en número de més de sinquanta-nou mil conbens, sens las abadias.¹⁰ Diu si y à sis-cents noranta bisbes, sexanta arquebisbes, de parròquias més de sent y bint mil –ai, al rei de España no perdía mai al sol– duran[t] los trenta-sinch anys de reinà la rebolesió. Llibertat per fer tota maldat que's vulga, desgrasiada España, sens justísia, llei ni religió, esperimentà al càstich de Déu. Tot España del govern eretge que no bol que mols casos que avem bist y esperimentat, y la gen[t] dèian que era càstich de Déu, si era acusat lo castigàban. Se à aribat –no u poden ignorà– com són als aigats de Gerona y Barselona y altrás pars. Entrava l'aigua pel[s] carrés, casas, botigas, fins sobre sostra. Ai, quantas marquederias perdudas, la pobresa de molts. Als rech[s] o reguerots, se pot dir de re, se travían de tino, se'n portàvan casas, molins, las terras axorancadas, se pot dir. Sempre plobia de malísia, no España sol, malalties de pit, gams llarchs, pèrduas de cabals de tota clasa, espesialmen[t] tosinos, als grans, pollas, corcas, las fasolas, llobins, grauas, féian mal. Als raïms se perdían, s'i posaba una pols, quedava gamat, parra y raïm.¹¹ Las olibas, un[a] pols negra que's vevia lo oli, o algun altra cosa. No

---

cap del govern. En aquesta etapa de govern provisional, Prim defensà, amb realisme, la necessitat d'una monarquia constitucional i buscà una dinastia que la respectés (EnCat).

⁵ Per *Junta Revolucionària*. Al març de 1868 es va constituir una Junta Revolucionària secreta a la província de Girona, a iniciativa del diputat per la Bisbal Pere Caimó, amb cinc individus. A Banyoles es va celebrar una reunió preparatòria de la junta local, probablement a casa de Josep Toribi d'Ametller, que fou elegit secretari (Constans, XXII, 145).

⁶ Les eleccions municipals es van celebrar del 21 al 24 de desembre, amb nombrosos episodis de violència a la demarcació (Constans, XXII, 147).

⁷ Mariscot té una visió catòlica del matrimoni com a lligam indissoluble. Si bé el divorci no va ser plenament regulat fins a la Constitució de 1932, la carta magna de 1869 secularitzaria la institució del matrimoni i, amb el Reial Decret de 23 de novembre de 1872, s'introduiria l'acte conciliador en els processos de nul·litat matrimonial i divorci.

⁸ Matrimoni civil, contemplat en la constitució de 1869.

⁹ Maria Cristina de Borbó, regent.

¹⁰ La desamortització del ministre Juan Álvarez Mendizábal va tenir unes conseqüències molt importants per a la història econòmica i social d'Espanya. Una d'aquestes va ser l'exclaustració eclesialística de 1835 i 1836, per la qual se suprimien tots els convents de religiosos.

¹¹ Es refereix a la plaga de l'oïdi de la vinya, que va tenir les primeres manifestacions a Catalunya el 1851.

pagàban al trevall, travían tres o quatra quartàs per quiumada. Altras se pot dî re. Als raïms també. Al Empordà, com per así, durà mols més añs. Las axuts a cada añ, se pot dî, moltas fons y pous axut[s]. Mai se abia bist tanta misèria, y jeneral. Lo govern, pagos, quintas, sortejà als fadrins. Tot comersian[t], ofisial, fabrican[t], botigué, negosian[t], tan de grans com de cabals, totom paga matrícula, menos al jornalé. Als que abia posat dinés al banch y altras compaňias ne pagàvan al sis, al nou, al quinse per sen, per últim al re, fins al capital perdut, la pobresa de mols. Ahon és ahon freqüentan als de la llibertat y republ[i]cans, a las tertúlias, casinos, villars, cafès, teatros y casas de llicós y bandoleras. Als prinsipals fonsionaris del llibertinatje són comedians, músichs y als misionistas del dimoni, que en moltas treballadas¹² n'í à. Los villars y cafès per mols són cafès y trebais, y pórtan als patrimonis. Dia 31 an Narcís Mariscot¹³, an Pera Serra y an Salvador Vasols fóran mandats del batlla anà casa al governadó, o altra part, a declará lo que abían bist a casa al batlla ab las botasions.

[...] Dia 15 [gener de 1869], dia de las botasions per elejir diputats de Madrid.¹⁴ En esta alcaldia no botâ ningú. Crech que'l antibatlla i'ls de la República, contan[t] tindrían poch bots, desmarasquèran la meza, fou nul·la la botasió, botàran y acceptàran bots al dia 16 y al 17 tramàran la enbostaria. Al presidén de la rebolusió i'l batlla no bolgueren que'ls de la meza prenguesen més bots, n'í faltaba algun, y no'n volgueren elegir de altra. Dit dia últim a Baňolas en el teatro als republicans tingueren sermó, acompanyaren al predicadó ab música, y als prinsipals de la República, y oir al sermó del predicadó heretje. Dia 25 a Gerona ab lo espai de mija hora aguèran de pendra inventari de la plata y or de totas las iglésias. O feren pregonâ per al misatgé pel[s] cantons de la ciutat. [...] Als republicans tenen mol esperit¹⁵. An dit a Barselona si ja no i à jen[t] de figurâ. Se n'àn anat y se'n van a Fransa y altras pars, y [a] Madrid fan lo matei als catòlichs.

[...] Dia 30 [de juny] los ajuntamens avían de prestâ juramén [a] la constitució: qui o féu, qui no o féu.

[...] Dia 9 [de juliol] al batlla féu pasâ papaletas per las casas del seu dist[r]icte per fer pagâ per al soldat o quinto que sortejà, y exí son fill, Fransisco Basalú, y abén fet reparto y presentat a la Diputasió firmat del Ajuntamén, los y despatxàran favorable, però an Bilarnau, Congost, Marcó y altras, jun ab Joseph Basalú, anaren dia 10 a la Diputasió y tinguèran moltas baraias, fen[t] com acostúman fer als negosians en el[s] marcats. An Bilarnau y als dal[t] dit[s] feren un recurs que mols caps de casas lo firmaren contra al batlla y Juntamén. Dia 12, dia de entregâ al soldat a Jerona, al batlla féu arrestâ an Bilarnau. Presentàran al recurs. Y via de setanta a huitanta firmas, fetas a casa un notari, que lo agueren de refê. Dia 31 los guàrdias sivils prengueren a mossèn Joan Fornells, y li resistràran la casa; ell al castell de Figueras a declaracions. Dit reparto per nosaltras y alguns de la matexa clasa, bin ducats, deu duros; als nostras masobés, qui set y mija, qui deu pesetas, qui més qui menos. Al total de tots contàban o recullían bint-i-tres dobles de quatra, poch més o menos, tots dos pobles.

¹² *Treballada*: Lloc on es treballa, sobretot si hi fa feina molta gent (DCVB).

¹³ En una nota anterior del llibre, es diu que el germà de Josep, Narcís, va eixir de batlle el gener de 1867 “ebén serbit dos trenis quatra añs, y ne tornà an Bilarnau.”

¹⁴ Les eleccions generals de 1869 van ser convocades per al 15 de gener per sufragi universal masculí. Foren les primeres després de la Revolució de 1868. El general Prim encapçalava una coalició monàrquica formada pel Partit Progressista, la Unió Liberal i els demòcrates *cimbres*, que va guanyar les eleccions. Va ser nomenat president del Congrés el demòcrata *cimbre* Nicolás María Rivero, substituït el 18 de gener de 1870 pel progressista Manuel Ruiz Zorrilla. El cap de govern va ser el general Prim fins que va ser assassinat el 27 de desembre de 1870, un cop aprovada la Constitució de 1869 i l'elecció d'Amadeu de Savoia com a rei d'Espanya. L'almirall Juan Bautista Topete i Serrano van organitzar el govern fins que es van convocar noves eleccions el març de 1871, les primeres del regnat d'Amadeu.

¹⁵ *Tenir molt esperit*: tenir energia, animositat.

[...] Lo càstich de insendiâ apar va en aumén a Tarroella, diu molí y garberas. Al Pon Majó, ab quatra casas, una masoveria d'en Taxidó de Pedriñà, la païsa. Es pot dir no pasa semmana, asà o allà, al Empordà o a la montaña, àn calat foch a tal casa o tal atra, o païsa, bastarral o garveras, païés, etsètera. Estan[t] allà al mes de maig se posà un preu ab al bestia viu, ningú bist mai dels bibens, los negosians anaben a conprâ-ne a la montaña, al Empordà, a Fransa, ahon ne trobasen, ahon que se pot dir que'l[s] bous y bacas, que fèian marquat a Bañolas y Gerona, tot era en las llur mans o poder. N'i abia moltisims, no's podia tractâ ab ningú més. Bingué lo estiu, se'n gamà y morí mols de aquellas bacas y bous. Tot o afillàban que éran de vanda de prova. Tots són uns trapasés o embusteros, tots tenen unas metexas lleis, sò és, de estafã a totom qui poden, fins ells ab ells. Ab tota clasa de bestia fan lo matei. Als rebenadós de grans, lo matei, ramuia'l, y se judica si dónan sinch masarons per cortà, posat tot com correspondria, masura y gra, que són sis. Se pot dí que tot comersian[t] y fabrican[t], compaņas de algun comers, tot és una estafa. La espariència o enseña en moltas cosas. Ai, malbada llibertat!

[...] Dia 8 [d'octubre] an Narcís à rebut un ofisi del batlla fet del dotse de *setembre* sobres no aber firmat al reparto personal. Li fa càrrech. Dia 10 ho renunsià, li emvià ab un ofisi perquè tenia sexanta ańs. Dia 14 ab altra ofisi li demanà la partida de pila. Dia 19 li féu entregà ab ofisi aconpeñatori. [...] Dia 25 al batlla, Joseph Basalú, y set guardisibils, un apremiadó, Joan Güell, dos bastaxos, Miquel Casadeball y Pera Sala, s'enportaren quatra quarteras y mija de blat, corrén a casa al col·lectó, Joseph Marcó, sobrenom Candell, del cobro del soldat trasdit del juliol. Ne embargàran ab altrás casas. Dia 26 anàran a can Vilarnau, li digueren de pagar al pago per al soldat. Ell los féu la resposta [que] no savia agués promès re; no considerava aber de pagã. Li digueren de fer la excusió. La taxa éran dotse duros y algunas sèntimas. La resposta no'ls am podia aturã però bolia la bara de justisia que o mandàs y li firmàs resibo. No o féu. Se'n anaren sens portar-se'n ni embargã re, y fou l'última casa. Se conexia [que] la bara de justisia del poble que'ls acompanyaba o feia per forsa, menos a casa, que vingué al batlla matei però no'm bolgué firmã al resibo. No era lo amo, era la apremiadó, demostran[t] no tenia la culpa de re, però totom generalme[nt] li daba, tota la batllia, y qui sevia lo asunto, y que qui y mediava lo interès, molta quimera, un murmullo jeneral.¹⁶

[...] Dia 2 [de desembre] als caps de casa, que éran en número de noranta a sen[t], y la justícia, se agueren de presentã a la Diputasió, a Gerona, per tení un consell per ordre de la Duputasió [sic]. Deia dit Basalú, donan[t] la carregada al gobernadó y Diputasió, que ells li fèian fê, que obraba per ordre d'ells, però per allí tenia un qu'en díuan amich, lograba lo que bolia, just e injust. Féu beure allí que un dia que al poble tingué consell li o prometé, però tots díuan que no, y que no volen pagar, no o àn promès, que és un[a] injustisia o rovu. La Diputasió, avén vist tanta jen[t] de un matei paré o sentit, decretà o manà que presentàs al quinto, y al[s] pobles libres del pago, tota la batllia. [...] Dia 14 an Narcís y an Vilarnau àn enviat als papés a Gerona per als comtas que ab gran instància y apremis y rigó se àn valgut per fer-los donà lo que era fet, però no com al batlla volia. Dits comtas de llurs trenis de batlliu, que an Narcís ne exí lo ań 1867 al primé dia, avén serbit quatra ańs. Dits papés dels comta[s] han regresat de Gerona, dia 21 se àn presentat a casa al batlla ab dos testimonis. [...]

[...] Dia 3 [gener de 1870] an Narcís, ab dos testimonis, Marcó y Gaspar, entregà un ofisi. Parla de las dietas del[s] comtas, lo apasarà lo tracta que se avia menjat al[s] dinés del poble, lo volia lligã o amanasã y altrás cosas, lo atrutinã mol. Al batlla y son para, Joseph y Joan Basaluns, volen los ofisis ab papé sellat –gran señó–, que dia 2 del últim

¹⁶ Fem notar que Mariscot passa per alt la insurrecció federalista d'octubre de 1869 capitanejada per Ametller a Banyoles, Sunyer i Capdevila a Figueres i Caimó a la Bisbal.

desembre que ab la sesió acarada que tingueren al batlla y sos companys que aparexian malals y al[s] caps de casas a dal[t] dits, o més del[s] dits, tots devan[t] la Diputació a Gerona. Dia 10 fou al consell o sesió de comtas trasdits a casa al batlla ab alguns caps de casa de son agrado, i an Gallifa. An Narcís Mariscot ni an Vilarnau no; per ells se feia la festa, no y fóran convidats. Dia 12, avén fet alguns prosesos de vârios casos, tosonerías, rediculezas, que apar totom li à de tenî un respecte supremo. Ningú té reó sinó ell o ells, para y fill, o'l batlla. Li àn fet càrrechs a Gerona. Al govern à fabricat uns quartos nous, de dos quartos, que quatra juns valen buit quartos y mig, un ral y un mig ral, que un sol no val sinó quatra quartos. Ara ningú an vol, primé que n'i avia de dolens o falsos, ara no'l volen, dolens ni bons. Dia 18 al batlla y algun cap de casa a[ll]gun altra justisia anàran ab al pàrraco mossèn Martí per tenî copla per al dia de Sant Vicens, y los y sedí dos duros, de aquí en amon[t] s'o traguésan de la buxaca. És un batlla reformató. En cuan als ofisis, de las galas, cada u a son tems, sempre se és fet o selebrat en la yglésia. Se pot dí que és un reformató de balladas. Als negosians, gran jen[t] – desgrasiat qui'ls y és veí–, mol supervos, tot u volen arreglà, iglesiàstich y seculà, però sens relijió ni bons costums, usen de més lleis y rahons que'ls advocats. Parlan[t] ells, totom à de callà, fê lo que ells bolen, sia ab reó o sens reó, sia ab llei o sens llei, tots uns reis o superbos. Però llur fanfària, galanesa, cavals, grans, marcadarias, casas, terras, tota clasa de propis que tinga un ereté, se posi a negosià, se pasa anà de mala manera o atresat, perdr-u tot, crèdit y onor, fama y béns y estimasió. Ningú als apresia, la esperiència m'o fa dí, perquè tots als negosians de ma juventut ja són acabats o los pasa com é dit, y esê pobres, los béns benuts y pasats a altrás mans, mols deutes, mols s'u àn agut de perdre, àn quedat engañats, fian[t]-los-i o anfarmensan[t]-los, o argui o mentida a on ba a parâ.

[...] Dia 4 [març], primé dia de las botasions per al diputat a Madrit. Narcís Mariscot, presidén de la meza; secretaris, Salvador Xargai, Pedro Serra, Pera Taxidor, àlias Candell, y Jaume Lluscafresa. Bots catòlics pel para Planas¹⁷ y de Emilio Sicars¹⁸, de esta batllia, 97 (noranta-set); per la Llibertat, an Maranjes¹⁹ 24.

[...] Dia 3 [abril]. Se à quintat; à portat mal resultat ab molta part. Abalots a las poblacions grans, Barselona y entorn, a Gràsia, a Sans y altrás.²⁰ [...] Ara als

¹⁷ Joan Planas i Congost (Navata, 1810-Girona, 1886), dominic exclaustat, professor del seminari i ecònom a les parròquies de Calonge i Bordils. Fou una persona de gran influència en les activitats del prelat, entre les quals s'ha de destacar la fundació de Casa Missió, i una de les personalitats més dinàmiques de l'església gironina al segle XIX. Després de la Gloriosa, els bisbes catalans signaren una exposició que adreçaren al Govern Provisional on manifestaven que no s'interferirien en el joc electoral a favor d'uns candidats determinats. Planas s'hi mostrà contrari i es presentà a les eleccions per a les Constituents del 1869 formant la candidatura carlina o neocatòlica. Cf. Clara, 11.

¹⁸ Emili Sicars i de Palau (Girona, 1841-Barcelona, 1913) fou un advocat, propietari i polític català. De filiació carlista, fou escollit diputat per Girona a les eleccions generals de 1871. Al Congrés va fer una petició perquè els jutges destinats a Catalunya coneguessin el català. Després seria candidat carlí a les eleccions de 1872 i 1891. Amb els anys s'arreglerà amb el sector carlí catalanista dirigit per Miquel Junyent i Rovira i va donar suport a la Solidaritat Catalana, amb què fou escollit senador per la província de Barcelona a les eleccions generals espanyoles de 1907 (cf. Molas).

¹⁹ Josep Maria de Maranges i de Diago (l'Escala, 1837-Madrid, 1872). Advocat, arqueòleg i polític. Fill de Francesc Maranges i Juli, destacat militar liberal en la lluita contra els carlins, Josep Maria fou delegat per Girona al comitè central del Partit Progressista (1866). Després de la Revolució de Setembre del 1868, la Junta Revolucionària li encarregà que redactés una declaració de drets humans, que fou la base del primer article de la Constitució del 1869 (EnCat). A principis de 1869 va presentar-se a les eleccions per a l'assemblea constituent encarregada de decidir el futur règim polític d'Espanya, però no va sortir.

²⁰ La revolta de les quintes del 1870 és com es coneix l'aixecament d'oposició a la crida del govern espanyol l'abril del 1870 que obligava els mossos a servir a l'exèrcit. La revolta popular es produí en diversos pobles del pla de Barcelona i el Baix Llobregat. La decisió dels ajuntaments de lliurar els mossos a l'exèrcit i la crida a files fou l'espurna que encengué els ànims de les classes populars. La revolta tingué

iglesiàstichs volen que prestin juramen a la constitució, sò és, al[s] governans, a sas injustísias y eretgias.

[...] En la octaba de Corpus, en la parròquia de Palafolls, serca Tordera, un ladron, o lladras y eretjes despañaren la porta de la iglésia y sacrari y se'n portaren al globu y al vericle y las formas consagradas que y abia. Se àn fet rogativas, esposan[t] Nostramo en las parròquias y altrás iglésias, per mirâ de aplecâ la ira de Déu de tan horrenda maldat. Ai, maleïda llibertat! Figueras, lo dia 24, *Sant* Joan, diu aparexia [que] lo infern se avia desaogat ab escàndols y desonestedats –fins a la iglésia– y balls profans. La Diputació à despresiat las grans instànsias d'en Basalú, *senyor* batlla, sobres del[s] comtas del comú trasdit. En Baben en la Rúsia o Prúsia, don Carlos p[r]ínsep, que als prinsipals de España, com són comtas y barons catòlichs, i'ls iglesiàstichs volen per rei, à tingut un fill. Se diu Jaume, el primojènit de fill.²¹

[...] Est añ al batlla, an Basalú, no volgué donà llicència an als pabordres lo dia de Santa Matdalena per ballâ perquè no tenían la copla. La Fransa y Prúsia se diu si se àn o ban a tení guerra entre ells, perquè al Francès y als governans o heretges de España bolen per rei aquell o aquell altra. La Prúsia diu que vol qui li toqui.

[...] Dia 9 [setembre]. Se diu per sert que Napoleon, rei del[s] francesos, en una batalla, se parla de mils difuns de cada part; ell pres en poder de la Prúsia.²² Ai, pobra lloca, tot o cobava!

[...] Dia 15 o 16 [novembre] els diputats, a Madrit, votaren per rei a un fill del rei de Serdeña, Victo[r] Manuel, usurpadó dels estats del Papa y tots sos drets, y de ell també, dins Roma.²³ [...] Esta últim[a] semmana de desembre se diu que a Madrit han com asesinat en el gran general Prim dins del cotxe. Los metjes diu si li traguéran set balas del muscle esquerra.²⁴ Son confidén,²⁵ inútil de una mà. Fou con marxàban a resebir son rei que abían botat, serdeñès. A Bañolas, un forasté al públich venia llibres inpios. Li'n llansàran.

[...] Dia 28 [gener 1871] París se entregà, o se agué de entregâ, per fam y grans dañs de balas y bombas. Cada bateria diu si y avia un canó per tirâ bombas de nou arrobas deu lliuras. [A] Barlín, capital de la Prúsia, son rei prusià, Guillem, subguegà y umilià la Fransa tan orgullosa.

---

especial ressò a les viles de Gràcia i de Sants. El setge durà sis dies, del 4 al 9 d'abril, i deixà 27 morts i nombroses cases saquejades (EnCat).

²¹ Jaume de Borbó i de Borbó-Parma (Vevey, Suïssa, 1870-París, 1931). Pretendent carlí a la corona d'Espanya amb el nom de Jaume III, fill del pretendent carlí Carles VII. A la mort de Carles VII (1909) proclamà els seus drets a la corona d'Espanya i reorganitzà el carlisme. Tingué nombrosos partidaris a Catalunya, anomenats jaumins. El 1918 publicà un manifest en el qual desautoritzava els carlins que s'havien declarat partidaris dels alemanys. Aquest fet motivà una escissió del carlisme, dirigida per Juan Vázquez de Mella, que, amb el nom de tradicionalisme, se separà de l'obediència al pretendent (EnCat).

²² Napoleó III (París, 1808-Chislehurst, 1873). Nebot de Napoleó I, president de la Segona República Francesa (1850-52) i emperador dels francesos (1852-70). El 1870, en el curs de la guerra francoprussiana, el desastre de Sedan entre les tropes prussianes del general Moltke, en mans de les quals caigué presoner, i l'exèrcit francès del general Mac-Mahon, provocà el seu enderrocament i fugí a Anglaterra. La derrota significà la fi del II Imperi i la proclamació de la tercera república (EnCat).

²³ Víctor Manuel II (Torí, 1820-Roma, 1878), darrer rei de Sardenya (1849-61) i primer rei d'Itàlia (1861-78), va secundar la unificació italiana amb l'ocupació de Roma (1870). El seu fill Amadeu (Torí, 1845-1890) fou elegit rei per les corts espanyoles (16 de novembre de 1870) i proclamat el 2 de gener de 1871. Durant el seu breu regnat hagué d'enfrontar-se amb gran part de les forces polítiques. Davant les dificultats Amadeu I, que s'havia mantingut sempre dins les prerrogatives que li concedia la constitució, abdicà (11 de febrer de 1873) i retornà a Itàlia (EnCat).

²⁴ El general Prim va morir per complicació infecciosa de les ferides de bala rebudes al muscle i en un braç arran d'un atemptat perpetrat per sis trabucaires el 27 de desembre de 1870, al carrer del Turco, a Madrid.

²⁵ Ángel González Nandín, secretari personal de Prim.

[...] Dia 1 y 2 y 3 y 4 [febrer], dias de botacions en esta batllia. Y agué 57 bots pel diputat de província. [...]

Dia 8 [març] fins dia honse per las votacions del diputat de Madrit, treballàbam per don Lluís de Trellas y Noguerol, abogado carlista.²⁶ [...] Dia 20 als compromisaris anaren a Gerona per elejir la mesa per botâ lo endemà al diputat de Madrit. [...]

Dia 24 [abril]. An Narcís, abén-lo instat [a] esê jutje de pau, anà a Gerona y acceptar-lo, però no volén bolguê jurâ la constitusió, no'l acceptaren, ab condisió tampoch. Ho avia consultat ab algun bon catòlich: era condemnada del Papa²⁷, li digueren.

[...] Dia 2 [maig] pasaren papaletas per cobrà dos munisipals que al setembre proppasat feren al reparto. No'l bolgué enseñar. Feren un recur[s] a Gerona. Ta[m]poch enseñaren un borrado. Ara se à bist que és un reparto de atensions. No's fa re de recursos comuns ni particulars, sia embargâ blat, mobles, matalasos y otras cosas. La Diputació probei[x] al recurs o à de tornâ. Al batlla de tot se trunfa. És felis, és ditxós, és aplaudit del govern. A Gerona matei[x] se'ls y àn aprobat algunas injustisias, trapasarias, mentidas. Al para y al fill *senyor* batlla res àn fet de mal, però a ells, orgullosos, la jen[t], beién que tot los pasa en bé, los y tenen un temó o respecte no de amor, sinó de temor, per poch se'ls y fasi al contra, als masobés y manarons de terra, seus o d'en Pujol, si no fan lo que ells volen, ja són sen casa o terra si no són dependén seus. De lo dit se balen de medis, enbustarias, sercan[t] motius fer-los anâ per justisia, confian[t] ab la injustisia, los seus padrins y medis y llàvia, ab raó o sens raó, miran y remiren de exî ab la sua. Ai, cuantas mursions àn ocasionat y gastos comuns y propis, només que per tosoneria, vatxalleria, oprimit de presumsió y banaglòria, apar totom basellatje, com un gran sabi, és gran superbo y embisiós. Ara dia 15 féu pasâ papaletas per fer pagâ al personal. Dia 20 altra per lo matei[x]. Dia 21 un ofisi à fet portâ. Ha tornat instâ a Gerona sobres del[s] trasdit[s] comtas, y posâ o fê posâ a diposi[t] tot al diné de aquella talla, qu'en Narcís cubrí del sobran[t] del munisipal de aquell tems y algun[a] altra cosa, tot li bol fê posâ en dipozit[t], ocasionan[t] un murmullo. Qui o sab bé las causas de axò, perquè és una injustisia. Se alegiren ells ab la rebolusió, fets per la rebolusió, són uns enemichs de la quietut se pot dí tot lo Ajuntamén, però al bé o mal se atribuei[x] en el prinsipal, però cuans ofisis y recursos se àn agut de fer y presentâ, tot per quimeras. Dia 24 se à presentat al recurs sobres del ofisi del dia 21, però com és protejít de un govern eretge, flacmasó, llibertí, republicà. Pobres christians, què'm podem esperâ, no esén de la part?

[...] Dia 2 [juny]. Tornaren las alajas an an Vilarnau, matalasos y otras cosas que la justisia, o injustisia se li'n abían dut en dipòsit [a] can Candell lo dia 30 de mars. Als dinés àn quedat encara en depòsit tots. [...] Dia 15 an Miquel Micaló, sacratari y *tesorer*, à portat altra ofisi de gastos. Dintra tres dias si an Narcís no à posat al diné de aquella talla y alguna altra cosa, de aquell tems, que tan se'n à parlat, que libra al comú de pagâ del sobran[t] del munisipal, inportan[t] de dibuit a bin dobles de quatra, tot depositat a casa al depositari dit. [...] Som tems de injustisias. Crech que la maleïda mentida mai abia tingut tan mèrit y onor, enque sia coneguda. Ai, quantas ànimas portas al infern! Se'ls pot atribuí la fama de lladra y embustero. Desgrasiat qui se'n fia o qui se'n à de fiâ; més o menos queda engañat. La esperiència o enseña per molts maneras.

²⁶ Luis de Trellas y Noguerol (Vivero, Lugo, 1819 - Zamora, 1891), advocat i polític gallec. Políticament es decantà pel carlisme, i el gener de 1870 el pretendent Carles VII el nomenà a Vevey president de la Junta de Defensa Carlista. A les eleccions generals de 1871 fou escollit diputat pel districte de Vilademuls. Junt amb Cándido Nocedal, representà el grup partidari de participar en la política i fou contrari a la insurrecció armada.

²⁷ Pius IX.

[...] Dia 9 al batlla à tingut ajust. Se tracta de dest[r]ibuï al[s] dinés de la talla que abia fet pagâ an an Mariscot, pagar al mestra y altrás cosas. No se desidiren. Disolgueren presentar-o al jutje de primer[a] instànsia, lo que fins las donas dèian que era una injustísia. Lo abi Joan Basalú digué el dit consell fer-o pagar als que firmaben a favor d'en Mariscot. Si's penedíran de firmâ o díuan perquè no firmen, fer peyor a la jen[t]. Advertènsia. Abén an Narcís Mariscot, mon germà, libre de essê justísia per esê espectó de butllas de Santa Maria ab instànsias de alguns, ab promesa que farían quan porían, y ajudar-lo en algun treball, y al mal preparatori de alguns de la poblasió, sedí esê batlla lo añ 1863. Serbí quatra añs, dos trenis. En ei[x] tems, del sobran[t] del munisipal i'l presupuesto, que alguns de la poblasió ne dèian pèrits, abían de fer al reparto per la contribusió y avían de fê que sobràs per pogâ [sic] sers pagos de la poblasió. No podían fer retalls entre añ, se avia de pegar al mestra, presos, aministradó, sechretari y altrás cosas. Pegat tots los pagos, petits y grosos, de ei[x] tem, sobrâ diner; ne cobrí o pegâ una contribusió, agrado mol general, però no de totom, no o féu de son propi caparitxo. Mols del[s] contribuiens li firmaren compromís, però ab als que úsan de embustaria res és ben fet ni ben maniobrat. Ells àn fet rebocâ la sentènsia a la Diputasió, an Narcís à agut de depositâ al diné de la dal dita contribusió y consums, àn fet corcâ als resibos ab sas mañas, se àn recullit algunas 80 firmas o més de amos y masobés, caps de família que abitâban en aquell tems en la batllia, per fer un recurs. Tornem al cas de adal. Al mes de abril lo tornaren instâ per esê jutge de pau. O reüsà, però tornaren a instâ. An Narcís sedí, ab tal que no agués de esposâ la ànima. Ab al aber de jurâ la constitusió o consultâ ab un bon catòli[c]h. No l'i aconsellâ, perquè era condemnada per al Papa. Y abia un dels que més instàban que sentí lo que digué al saserdot, però no acceptâ lo esê jutje. Se agrebiaren, li giraren las espallas, no del tot, però si tens treballs, pasa'ls com pugas, olbídan lo promès. Ell era ben libre de tots exos treballs, de maldecaps, pèrduas de interesos. Axí li pàgan als instadors la promesa. Dupto y aja agut mai cap batlla [que] se aja mirat las cosas del comú ab tanta finura com ell, però tampoch tan perseg[ui]t després de aber exit de batlla. Tot al dit mal li à exit de mol poch dolens. No auria dit mai que un home dolén pogués fê tan mal si la esperiènsia no m'o agués enseñat. En quan a essê justísia, dítxós qui'n bol essê y no pot. Lo milló que porta són maldecaps, pèrduas de tems, essê mol murmurats de lladra y altrás cosas, però qui'n desiga essê [i] no sap què cosa és o bol pillâ. Ara pasa un tems [que], per més que sían declaradas, las injustísias no són castigadas, als empeños tot o lógran. [A] Gerona y altra[s] pars, en el Govern Sibil y Militar tot és una eretjia manifesta. A Fransa, un tal Tiers, representan[t] de tota la Fransa, se à declara[t] erege y contra al Papa. A Roma, un tal Victo[r] Manuel, com rei de tots als estats y dominis del Papa, com rai. Tot per medi de empeños y bots de la eretjia, que ara governa en tots als realmas. Crech mai se abia vist una persecusió tan general contra la religió y la Iglésia, y una desunió de pròchsim mol y mol general.

[...] Dia 3 [setembre] àn dit que an Basalú batlla abia de estâ tres mesos a la presó y pagâ la munta sobre la resistènsia [d']ell y sos conpañs negosiants sobre dels inpòsits o drets de Gerona al mes de agost del añ 1870. Dia 6 an Pera Batista [i] Miquel Micaló se abraonaren²⁸. An Micaló lo tirà a terra, li dañà un colsa. Éran an al boschs d'en Pera; se li'n duia algas o rudo. Dia 7 an Narcís y an Ramon Farré, an Geroni y son fill arrencaren y posaren per bé al terme, serca del cantoné del seplà y olibet de la Torra. An Narcís los tornà [a] parlâ que no bolia que pasasen ab al remat a dal al corriol iglésie de can Fraxanet, o que li amostràs com y tenia al camí. Dit Gerònim és lo amo de la Torra de Santa Maria. Dia 12 an Narcís digué an an Pera Po que si no aturaba de pasâ a dit Torra

²⁸ abraonaren

ab al bestia [per] dit camí de can Fraxanet li donaria comiat, y an an Fraxanet. Dia 19 el Amadeo, fill de Victo[r] Manuel, usurpadó dels drets y estats de[l] Papa, à bingut a Gerona. Als governans y eretges n'àn fet son eloji. L'àn arreplegat per rei, el pósan llegítim, als catòlics no. Diu si librà an an Joseph Basalú del[s] tres mesos de abê de està a la presó. No tenia apelasió ni recurs.

[...] Dia 6 [desembre] anàrem a botâ per elejî justisia a can Basalú. No donàrem bot, no'l bolgueren. No portàvem paso de peseta. Mol pochs ne portàban. La llei no ho manava; nostra justisia sí, la de Camós. An Joan Riera y Montada los disputà sobre las regles y lleis y ordre del govern, no abén-me bolgut admetra al bot abui dia 9 ni al dia de elejî la meza perquè no duia al paso de besindat o de peseta, lo que la llei no ho manaba. He firmat protesta ab Joan Riera, pobill Bilarnau, que abén-los presentat l'ordre y reglas, lo tragneren del aposento de la meza y a fora. Primé y segon y quart dia de botâ: Joseph Farré de Nobas, presidén, Miquel Micaló, Pera Taxidó i altras. Dia 13 an Bilarnau abia tingut la notisia de Barselona, la sentència de estafa dit an an Basalú lo dia 2 octubre [de] lo añ proppasat, que el jutje de Gerona al juny proppasat lo sentència a pegâ a totas costas, però se apelà a Barselona y lo à absol[t] de tot al jutje de Barselona. Los elejits per justisias, més per Joan Basalú que per ningú més, són Jauma Figueras, Joseph Farré de Nobas, Jauma Lluscafresa, Vicens Mir de Santa Maria, Gerònim Camps de Santa Maria, Jauma Güell y Rafel Farré. Ell se anombra presidén de la meza, dit Joan, secretaris y demés, tot s'o à fet com à bolgut. Forma la meza los dal dits. Per pendra al bot, si portàban paso de besindat; no portan[t]-ne no admetian al bot. Mol pochs ne dúian. Feren exî al[s] dits que el *senyor* bolia, y tingué bot qui ell bolgué, trespanan[t] totas las lleis y reglas del govern. Tot o maniobrâ, *tuti* camaradas seus. En res no crech errâ. [...] Dia 30 Joseph y Narcís y altras firmàrem altra protesta demanan[t] la anunlasió de botasió dal dita, per aber trencat las reclas y lleis del govern.

Dia 4 [gener de 1872] firmàrem altra protesta o solisitut per presentâ a la Diputasió –dia que beiérem an Joseph Basalú tornat de la presó–. Dia 6 ne firmàrem un altra per entregâ an al batlla.

[...] Dia 4 [febrer] al bespre exí una barmaió, com escarlatina, dal al sel, ab llamas diferentes, cap a sobre Sant Marsal, una claró com quan ix la lluna.²⁹ [...] Dia 11 mudàran las justisias, entraren las ditas que elejiren als de la rebolusió. Ells se las botàran, nigú tingué bot sinó al[s] seus amichs. Ni las protestas, de res se ha fet res. La rebolusió pertot governa. Jaume Figueras arcalde, Jaume Lluscafresa tinén y demés trasdits rejidors y sèndit.

Dia 7 [març] tragneren an Gallifas, al bell, de procuradó del poble y son fill de sechretari, però al nou batlla, dia 12, agué de tenî consei, perquè an Basalú bolia quedasen elejits, com antes, sechretari y demés. Totom conegué ab las ajènsias que abia fet, li conegueren la maula, tot per instànsias y atensions. [A] tres o quatre se'l[s] pot atribuî lo honor de mestres y guia de embustaria y estafa y de gaño. Se pot dî, i no errâ, que tals éran los empleats de nostre poble, però sas antigas embustarias los à balgut per logrà del governadó que al sechretari nou fos interino.

Dia 2 y 3 y 4 y 5 [abril], dias de botâ al dipotat de Madrit.³⁰ Treballàbam per al del añ proppasat *don* Lluís de Trellas y Noguerol. Uns lliberals, que'ls diuen als sipaius,³¹ la

²⁹ Les aurores boreals, resplendor que apareix al cel de les regions polars, són un fenomen estrany a les nostres latituds. El pànic i incertesa generats per l'exccepcionalitat del fenomen es pot copsar en la sensació d'un altre observador, Joan Serinyana, des de Llançà, a l'Alt Empordà: *Als primés febrer, un gran señal. Al bespra y matí el cel ruent cum un ferru encès, cosa espantosa, del Canigó a mart y de mart a cap de Creus.*

³⁰ Sagasta resultà guanyador d'aquelles eleccions, no sense controvèrsia. Els abusos arribaren a tal extrem que serviren de pretext als carlins per iniciar alçaments que es preparaven de temps. Ametller va ser

flo[r] de las poblacions, àn donat mol[ts] sustos y espans als de las mezas en bàrias pars. Nosaltres els camozos hérem Vicens Congost, presidén; Narcís Ricol, Joan Bilarnau, Antoni Coll y Joseph Mariscot. Joan Riera y Montada, jendra d'en Bilarnau, lo botaren per compromisari. Als enemichs de la quietut, que elejiren lo Ajuntamén se'l botaren. Ara al batlle no fa lo que bolen antas de portâ las llistas del[s] bots de botâ. An Basalú serbí de batalla tres años y tres mesos. Al diputat de Madrit an al gobernadó s'i presentâ una comisió y documens per traure'l de batlle.

[...] Dia 16 [agost] firmàrem lo que demana al gobe[r]n ab un butllatí sobres la protesta ab la elecció de justísia al 6 desembre 1871. Dia 24 agost y agué altra begada botacions per diputat a Madrit. En mols puns ningú botà y allà ahon botaren foren als republicans. La part carlista ningú as mogué perquè las botacions pasadas tot era estat una farsa. [...] Només Bañolas se fortifica, y és per istànsia de alguns, y se compon en un, que és don Joseph de Amatller.³² Mols sàban qui són y què són, hobra tan apresiada que és un murmullo jeneral de vila y veïns y dels treballadós que o àn agut de fer los agueren de enbargâ, sò és, al[s] mestras de casas. Als carlins y portàban moltas pesetas y no'ls dàban cap molèstia. Pagàban lo que conpràban ni pillàban. Don Francisco Seballs de la Pera³³ los o tenia mol prohibit i'ls castigaba si o sebia que robasen o'n fesen alguna contra la llei de Déu.³⁴

[...] Dia 15 [novembre] ha portat la clau [i] à marxat a Palaforjell ab son cuñat, que ja'ns abia desembarasat la casa, y als carlins malbarataren al camí del ferrocarril y als pals y fils ferros de telagrafo, to[t] lo de notísias promptas.³⁵ Dia 20 tingueren sesió

reelegit diputat a Corts després d'haver adreçat al cos electoral de Girona un manifest que li atorgava 15.000 sufragis (segons Carles Rahola, citat per Constans XXII, 152).

³¹ Nom amb què eren coneguts els voluntaris de la llibertat, membres dels batallons de milicians republicans organitzats per les diputacions provincials el 1874, per analogia amb les forces auxiliars índies de l'exèrcit britànic del mateix nom.

³² Josep Toribi d'Amatller i Isern (Banyoles, 1842-1873) fou un dels membres més actius del partit republicà a la regió de Girona i participà a la Revolució de Setembre del 1868. L'Ajuntament de Banyoles, presidit per Pere Torrent, atenant que la vila era amenaçada diàriament per partides carlistes exigint contribucions, acordà fortificar el quarter dels Servites i altres punts, i es nomenà la Junta d'Armament, Fortificació i Defensa de la Vila.

³³ Francesc Savalls i Massot (la Pera, 1817-Niça, 1885?). El 1872 s'incorporà a les forces carlines amb el grau de capità i com a segon cap de les forces de Girona, a les ordres de Josep Estartús. La facilitat amb què el suplantà i la desgràcia d'Estartús han estat atribuïts a les seves intrigues. La polèmica sobre Savalls ha sorgit per l'enfrontament amb Alfons Carles de Borbó i altres caps carlins. El 1874 era mariscal de camp, i fou cap de la Divisió Girona-Barcelona a les ordres de Rafael Tristany; quan aquest fou substituït per Antonio Lizárraga (desembre de 1874), Savalls exercí el comandament de l'exèrcit carlí de Catalunya. El seu historial és dens: acció de Vidrà (juliol de 1872), victòria de Mata i Borgonyà i preses de Ripoll i Berga (març de 1873), atac fracassat a Puigcerdà (abril), foc d'Alpens (juliol de 1873 –acció en què morí Cabrinetty–), incendi de Tortellà i combat d'Argelaguer (agost) i d'altres que foren més obra de Martí Miret que no d'ell, però que s'atribuí Savalls; el 1874, l'expedició victoriosa per la Selva i el Baix Empordà, assalt fracassat a Puigcerdà, foc de Prats de Lluçanès, intent de recuperar Vic i derrota de la columna Moya a Castelló d'Empúries; pel març de 1875, pèrdua d'Olot davant Martínez Campos. Pel juliol de 1875 Savalls fracassà en un atac a Puigcerdà, i a l'agost participà en les operacions infructuoses de socors a la Seu d'Urgell assetjada. Poc després abandonà les tropes i es retirà a Camprodon, i d'allí a França. Se sotmeté a un consell de guerra, que l'absolgué de traïció. En acabar la guerra s'establí a Niça.

³⁴ El diari *El Pensamiento* (15/9/1872, p. 3) informava que el dijous 12 de setembre a la tarda Savalls va entrar a Banyoles amb la seva partida i va arengar els pocs carlins de la vila. El rotatiu bromejava amb els visques finals, proferits a la llibertat i al mateix Savalls; però cap al pretendent, prova palpable de la gestió directa i unipersonalista del general sobre el territori.

³⁵ *El Pensamiento* (17/11/1872, p. 3) confirma aquests sabotatges en tres punts de la línia fèrria, la qual cosa va bloquejar, entre altres, el servei de correu. A més, Savalls va amenaçar el cap de l'estació de tren de Girona d'afusellar-lo a ell i la resta d'empleats si permetien que sortís cap comboi. El dimecres

sobres del reparto territorial y repasat s' à trobat que nos féian pegar buit duros 5 rals de més de lo que podían recarregar según la llei que hera marcada.

Dia 28 [deseembre] an Narcís anà a somatén per ordre del[s] carlins, ordre jeneral de Ter an amon[t], penas de la vida. Cap a Santa Pau, entorn de Olot, y abia mols mils personas y deían era sitiati. Est añ és estat mol plujós. Tot fons pous rexons, la deu que no à tornat és perduda. Las añadadas de estiu y ibern foren petitas y de mal arregar. Se pot dir de cap llei de menja de estiu ni de tardó se asecà, se'ns mullà fins no podê-se'n serbí sinó per fems.

Dia 19 [gener de 1873] al batlla tingué sesió o ajust y pendre als comtas que tantas begadas ne é perlat y que tan instan y àn instat que fa témer. Ne cóntan tràurer-ne algun profit, però an Joan Riera, sabén las lleis y reglas y ordres del govern, y enseñan[t]-los-i ab blanch y negra o ha destorbat, ara y antas, fa tres o quatra semmanas. Li està mol bé que's donin comtas, però ab las reglas marcadas. Ells no las volen obserbâ, sí que's fasi com ell[s] bolen, y com volen, y no llígan mai.

A Gerona al 13 febré renobaren la Llibertat ab la República que publicaren,³⁶ però ara las tropas ne úsan no respectan[t] al[s] quefas, capitans ni jenerals. La primera semmana de mars al jeneril [sic] Cabrineti³⁷ y algun coronel tingueren algunas disputas o diferèncias entre ells dos en Olot. Partiren y part de tropas bingué a Bañolas però al quefa, quan bolgué regrasâ per Olot, no valgueren obeir ni anâ cap a la montaña. Al quefa trencà la espaza y caigué malal[t] i don Joseph de Amatllé se posà al frente prometén-los anar de la part de la marina i'l seguiren.

[...] Dia 15 [juny] als carlins bolgueren la contribusió: sen duros. Feren seguî part de la justisia y an Vicens Congost. An Narsís se'n féu dibuit duros, quatra pesetas bint-i-buit quartos.

Dia 1 [juliol] las justisias dels pobles veïns de la vila de Bañolas abían tingut lo hordre del[s] carlins, don Francisco Seballs, que ningú portàs res de mantenimén, dich res, a Bañolas.³⁸ Penas: primera vegada munta, a la segona fusillats, diu, si [no] volen la contribusió. A Sant Vicens, la bijília, la justisia juntà als caps de casa, comunicà dit ordre y mudà al sechretari, Ricol –diu no pot servî; se à de mudâ y promta. La jermadat bol al bei Gallifa, sò és, als republicans, però no'l mudàran. Al 3 o 4 se tornaren juntâ per fer firmâ al reparto territorial, però an Narcís se resistí. Sabia qui's quexaba, y uns quans, hera reparto de atensions quan fos adobat y posat per bé, y juntats als demés que y àn de firmâ, tabé firmarà, als digué que volían [que] sapiguesen quan firmaria, que déian se abían abingut ab an Basalú per cobrà lo que li féu pagar. Dia 12, 13 y [en blanc] àn tingut las botasion[s] per mudâ la justisia. Dia 14 caigué una calamarsada y xarbot de aiguapluja y tems tot rebolesió. Dia 17 o per lla, als carlins se'n feren seguî an Vilarnau y al pañoraren o muntaren perquè anaba a Bañolas, se diu

---

anterior una partida carlista va espatllar el telègraf a Bàscara i després van passar a cobrar la contribució a diversos pobles de la rodalia.

³⁶ L'11 de febrer, l'Assemblea Nacional acceptà l'abdicació d'Amadeu I i proclamà la República.

³⁷ Josep Cabrinetty i Cladera (Palma, Mallorca, 1822 -Alpens, 1873) fou un militar de l'exèrcit espanyol que destacà especialment en els enfrontaments contra la facció carlina durant les guerres civils del segle XIX. Perseguí de manera implacable el cap carlí Francesc Savalls i Massot, el qual el derrotà el 9 de juliol del 1873 a la batalla d'Alpens. Cabrinetty morí d'un tret al clatell quan entrava a cavall a la plaça del poble, cosa que portà a creure que potser havia estat assassinat pels seus propis homes (EnCat).

³⁸ L'1 de juliol quedà establert el setge de Banyoles per part dels carlins i els traginers i mercaders van ser amenaçats pels carlins amb la pena de la vida si portaven matèries de primera necessitat a la vila. Sobre els actes d'indisciplina referits anteriorment, es refereix a la sublevació d'una columna republicana, el batalló de caçadors de Manila, que lluny de facilitar l'entrada de queviures i la circulació de mercaderies, va romandre a la vila cantant i propiciant aldarulls (Constans X-XI, 22r). Aquest batalló també havia entrat cometent excessos pels carrers de Girona (Grahit, 78) i reclamant la llicència absoluta.

de sen duros. Una mala acusasió, se judica. [...] Me donaren notísia del regtó de Espinabesa, de Lladó, de Maià y altres [que] éran presos en el castell de Figueras, y bas beura anan[t] a Gerona que a la rajoleria del pla de Servià, la més aball a mà dreta, la més prop del xòrrech que be de la carretera bella y Sachost que treballàban a fer obra, sò és, rajola. No'ls y boldria arrendâ la nostra a amos ni mosos perquè fan ofisi de eretje.

Tornem al cas del[s] presos. Diu que fou al 21 que'ls prengu[e]ren y féu tan tro que mols pàrracos y altras iglesiàstichs fujiren, qui a Fransa, qui a sa, qui a lla. Moltas parròquias lo dia 27, diumenje últim de juliol, no tingueren missa y agàfan al[s] paras o als prinsipals de aquell que saben àn anat ab als carlins. Als voluntaris de Bañolas ban a las casas de pajès, se'n ménan al bestià que'ls agrada a la dita de carnisé, diu si'l pàgan, o'l pagaran.

Dia 1 [agost] bingueren una partida de republicans a Bañolas.³⁹ Anàran després a Cornellà, a Mieras y pels camins y a allà, pullastras y gallinas roba[de]s, sò és, lo que'ls agradaba tot s'o féian seu o propi, se'n u portàban.

Als boluntaris de Bañolas atropéllan mol la bila ab pagos y fortificas. Ara se pot dí que si no fosen als boluntaris de siutats, bilas y pobles la escuma, que no fan sinó assesinâ a sa y allà, la g[u]erra seria finida. De moltas pars se cóntan atositats, però de Bañolas y Olot més que de anlloch.

Ara a Bañolas han bingut uns nous asasinadós. Fan pagâ al qui sàban té dinés, tu tan, tu quan. La eretgia florei[x] mol. A Bañolas, per serbâ las campanas, diu si se n'àn fet 7 sens duros y pocas oras de tems per replegar-los. És una eretgia mol lladra: roba o fa traura dinés a qui no'n té, y mols als àn de manlebâ per entregar-los-i. No fan resibo, com als demés lladras. La Xargaia de Miànegas, biuda, que usa del fruit de dits béns y abita a Bañolas, se n'â fet sen duros. La justísia de la bila no s'i fa beura per res perquè beu la injustísia y atositat, ni és ateza ni té mèrit. Dia 7 an Narcís à pagat al plaso per als carlins, nou duros, duas pesetas, catorse quartos y no, tres sous. Est añ és estat añ de poch de tot. [...] El càstich de Déu no sesa. Di[a] 23 [octubre] als masobés pagàran pels carlins. Agueren de pagâ al bint-i-sinch per sen de gastos. Dia 15 à comensat a ploura, saó per sembrâ. La jen[t] se àn animat un xich. Pluja suau. Dia 22 allà deu oras de dematí arribà lo ofisi que podíam anâ a Bañolas ab llibartat, sò és, del[s] carlins, fora al seti.⁴⁰ [...]

Dia 13 [novembre] als carlins, una partideta, vingueren a Bañolas. Entràran de la part de Torés, cremaren al portal de anâ a la Fon Pudosa, se apoderaren del Torés. Als boluntaris y anaren, se tiraren o's foguejaren. Ne moriren de tots. Morí don Joseph Toríbio Amatllé. Diu si una bala li pasà per la boca. Morí a sol y serena, enmig del carré, com un estrañ, sens consol de ningú. Ni'ls seus faboritos, ni parens ni amichs, dich ningú, ni per la ànima ni cos. Sa mara no ho sabé fins lo andemà de esê difun[t].⁴¹

³⁹ “Aquest matí [2 d'agost] han arribat dues companyies de voluntaris compostes d'una meitat de persones velles i criatures i l'altra de bona edat per al servei. Alguns diuen ésser del batalló d'Orense i profereixen blasfèmies i cançons... però s'ha sabut que tals voluntaris són del batalló d'en Guilleumes, acantonat a Lladó, que han posat pànic a capellans i propietaris. A mitja tarda han sortit voluntaris de Banyoles amb Ametller a recórrer Fanés, Fontcoberta i altres veïnats i pobles i s'han incautat tot bestiar de llana. Restant força ha tirat cap a Cornellà a reunir-se amb uns 150 voluntaris d'en Guilleumes allí apostats a fi de recollir quanta gent tornava del mercat de Girona, apoderant-se de totes mercaderies, bestiar, pollateria i demés, i amb aquest convoi de nodrissos i vaques, pollets i escombres de bruc, gallines i xaïs, vi i altres objectes han arribat a Banyoles, maleïts pels pagesos. 60 carros foren descarregats al quarter.” (Constans X-XI, 26r-26v).

⁴⁰ El 21 d'octubre els carlins alcen el bloqueig de Banyoles.

⁴¹ Sobre les circumstàncies de la mort del comandant en cap de Banyoles existeixen diferents versions amb algunes discrepàncies entre elles. La majoria coincideixen en la confusió provocada pel fet que era de matinada i plovia, fins al punt que ni el mateix escamot carlí que li va disparar va assabentar-se de la

Allà 18 sa mara y mullé y família marxaren cap a Madrit. Diu si són dos nois. Dia 19 [a] Bañolas agueren de desembarasâ al col·leji o badia y desemparâ-la no tocan[t] cap canpana quan mor alguna persona, menos si [hi] à algun ferit de llur religiô, ni a combregâ als malals las tres oracions quan sí quan no a misa en cap iglésia. Morí an Bilada. Quedà ferit y bisqué buit o nou dias. Dia 28 als carlins han tornat a Bañolas. Y estigueren fins dia 29, allà migdia, que pujà una columna de cap a Gerona que tingueren foch entre Ridallots, *Sant Julià* y Palol. Se'n faríran y mataren de cada part, però la tropa rescatà, allà migdia, a Bañolas, que als boluntaris se abían reduït al cortel, ahon éran al[s] fraras, al propi conbén, y a la iglésia de Santa Maria, que nit y dia tocàban a somatén, y se tiràban. Ne moriren y feriren de un partit y altra, malbaratàran las iglésias de desenllosâ-las. Als carlins, sabén [que] benia la tropa, se'n anaren cap a Porqueras. La tropa al derrera, es foguejaren brabamén i's feriren. La columna se'n tornà a fer nit a Bañolas. Lo endemà, dia 30, allà migdia se'n tornà cap a Gerona y se'n féu seguir als ferits i'ls boluntaris y desemparà del tot Bañolas. Si los heretjes de nostres dias se di[s]tinjexen mol en despresiâ las iglésias fen-ne quartel, furtins, fent-i espieras a las parets, al campanà per vijilà y agüitâ. [A] Santa Maria y al monastí al sagramén lo portaren al conbén de la Mara de Déu de la Probidènsia. Per tot ahon s'àn fortificat, com Amer, Olot, Tortellà, Bañolas, a sa y allà, en molts bilas y pobles, quan pasàban, lo primé, o mol abiat, era despresiâ y robâ la iglésia y pullaia⁴² de las casas, per poch alto que fesen, tan boluntaris com tropa.

Allà al dia 9 o deu [desembre] als boluntaris de Basalú y als de la Bisbal àn desemparat llur fort y cortel. [A] Olot no; estan ab foch y seti. Diu si són a la iglésia de *Sant Esteba* y al ospisi y *Sant Francechs*. Se àn foguejat uns quans dias. Diu si'l[s] carlins o àn desemparat. Bañolas se torna fortificâ. És ordre del govern. Comensaren dia 16 o 17. No's féu, no's continuà. Però los dias del foch se destruiren molts casas roban[t]-las al[s] dinés, mobles y efectes. Destruí botigas y jen[t] que mor de espan[t]. Als boluntaris que marxaren ab la tropa mols àn demanat al perdó al[s] carlins y se estan a sa casa, però àn mudat mol y abergoñit per las grans picardarias, atositats, atrebimens, orgullosos y mentirozos, fer qualsebol injustísia. Ai, quantas n'àn practicadas, y robos! [A] Olot, an Deu,⁴³ home cruel y bårbaro, duran[t] son govern, quantas atositats y injustísias, antas del seti y ab al seti que vila, terme y beïns se'n dolen y se'n recordaran, de son entusiasme y raresa.

Dia 4 [gener de 1874] al govern bol un enpadronamén jeneral de hòmens y donas, famílias y bellas ab al[s] noms, cada un, de para y mara, de fons y de casa, al[s] mosos y criadas, allà hon se estígan es[t] tems. Dia 12 als carlins pasàran a Bañolas. An Saballs mandà traura las pedras y runas y nosas de quan espatllàran las murallas y fors, y anàran al Pon y Sarrià, y al cap del Pon, de la part de Serrià y abia voluntaris o sipaios. Unas quantas vegadas, qui diu sis, qui diu buit begadas, si bolían rendí las armas y entregar-se (sempre que no) y calaren foch y cremaren casa y tots ells. Los traguéran difuns tots.

---

caiguda d'Ametller. L'endemà encara es van rebre dos oficis i una carta personal dirigits a Ametller en què l'instaven a la rendició (Grahit, 112).

⁴² *Pollaia*: pollalla, conjunt de pollets (DCVB).

⁴³ Joan Deu i Ros (Olot, 1835-1919). Fou alcalde d'Olot arran de la Revolució de 1868; fundà el cos de voluntaris de la Llibertat i la Milícia Republicana del Cantó de la Muntanya. Durant la insurrecció federalista del 1869 intentà d'ocupar Olot militarment, però s'hagué d'exiliar a França. A la proclamació de la República (1873) fou novament alcalde d'Olot; es destacà pel seu anticlericalisme actiu; com a comandant de les forces locals resistí (desembre del 1873) el setge d'Olot per les forces de Savalls. Al cop d'estat del general Pavia, dimití. Tanmateix, participà activament en l'etapa final de la tercera guerra Carlina al costat del general Martínez de Campos (EnCat). El *Diari de Girona* de 10 de desembre de 1919, p. 4, es feia ressò de la seva mort amb una ressenya succinta: "A edad avanzadísima ha fallecido en Olot el célebre republicano federal don Juan Deu. Dios le haya perdonado."

Diu si fóran abisats de la justisia, del pàrraco y altra jen[t] que'ls bolían bé. Obstinats, bolgueren esê, temo, martis del dimoni.

Dia 1 [febrer] als carlins posaren seti a Gerona, atura[nt] de portar-i ni entrar-i res. Dia 2 exí tropa, boluntaris, carrabinés de Gerona per anâ a Olot a euxiliâ'ls. Los dexaren pasâ, però cap a Castellfollit, dia 3, se foguejaren mol. [...] Dia 12 baxà la tropa de Olot. Diu si y dexaren un batalló per defensâ la bila, al[s] boluntaris àn de està en domini de la tropa. An Deu, desempleat y fora, marxà ab la tropa. Pasà a Bañolas, fou conegut perquè se abia fet conèixer. Y à jen[t] de Olot que y són per sa baba. Si Olot, terme y beïns, del presén a cents anys se parlarà de an Deu, sò és, per despresi, per los gastos de fortificasió, dañs y robos a sa pàtria. Dich dita tropa pasà a Bañolas. A la plasa dexà als señals de sa religió, alomenos al quefa o quefas. Sos papés déian que'ls capellans són uns olgasans, uns enbusters, uns asò, uns allò, però ells, sas paraulas y obras y doctrinas són de heretges, qui bé contempli sos pasos y obras. Als carlin[s] àn trancat mols pals y filferros del talagrafo que de Gerona a Madrit se enraonàban y dins pocas horas tenían la resposta. Mossèn Francisco Basalú, pàrraco de Madrit, morí sa mare en esta de Camós. Luego o sabé. Han trancat al tren y camí del ferros carrils. Qui bolgués esmorsâ a Gerona, entrâ al carril, anâ a Barcelona y tenia quatra horas per fer sas ajènsias y tornâ pujâ al carril, tren de la tarda, si ho trobàban portàban a sens quintas y mils molta tropa son descans, y molta jen[t] torna a sopâ a sa casa. Anaba ab bapor de foch. Dia 4 àn dit que'l Moreno, quefa a Tortellà, que y fou asitiat, y després a Bañolas, ara a Gerona, ix ab sos boluntaris al entorn de la siutat a asasinâ y destruï a casas y pobles. Al govern no manda tals exsesos, però no'ls castiga. Los orgullosos y bantejadós ixen a fer sas lloperradas en tots al[s] llochs. Se pot dir que són y àn estat sitiats, à sucseït lo matei[x], y sens sitiâ també.

Dia 14 [març] pujà una columna a euxiliâ als de Olot de bint-i-sinch sens, tropa y boluntaris y carrabinés. Abían fet algun dia [de] descans a Bañolas y Basalú. Trancaren al camirral a Oix, trobaren al[s] carlins, tinguéran gran foch, y a la baioneta als carlins derrotaren la columna, matar y peüra la abrigada, artillaria, moneda, y al general Noubilas⁴⁴ quedà pres, y al[s] pochos soldats perquè quedaren al cam de batalla. Se'n escaparen mol pochos, y espantats. La jen[t] de honor o atribuexen al poder diví més que humà, perquè moriren mol pochos carlins i'ls farits no tenian farida mortal. Als asitiats de Olot i'ls carlins al dia 15 o 16 tingueren sas capitulacions y tractats, y desepararen del tot Olot ni ocasionar-i més dañs. Dia 24 diu si a Tordera al[s] carlins feren altra mortaldat, més arreu que a Oix, de boluntaris. Apar són aborrits de Deu y de totom. No és estrañ; s'o àn goñat ab son mal conportamén. Són uns segons parrots⁴⁵ d'en Boquica,⁴⁶ recultats [sic] a fabor del Fransès. Se destrebaren tan y tanta en maldat que

⁴⁴ Ramon de Nouvilas i de Ràfols (Castelló d'E., 1812-Madrid, 1880). Lluità a favor d'Isabel II a la primera guerra carlina. Hagué d'exiliar-se per la seva oposició a Espartero. Ascendit a general (1845), combaté els republicans i els carlins a Catalunya, i defensà Girona dels atacs de Cabrera. Esdevingué antimonàrquic, i fou desterrat a les Canàries (1866); en triomfar la revolució del 1868 fou capità general de Catalunya i de Castella la Vella. Lluità novament contra els carlins a Catalunya, i fou ministre de la guerra (1873). Durant la restauració fou confinat a les Canàries (1876-79) i a Madrid (1879-80).

⁴⁵ Carrabiner, guàrdia encarregat d'impedir el pas fraudulent d'articles de comerç. Segons Pelay Briz Cans. v, 129, els carrabiners anomenats parrots prengueren tal denominació perquè els va fundar en el segle XVIII un antic contrabandista de Vic, de malnom el Parrot, que després es va posar al servei del rei.

⁴⁶ Josep Pujol i Barraca (Besalú, 1778-Figueres, 1815). Bandoler, conegut com a Boquica. Traginer d'ofici, es dedicà al bandidatge. Durant l'ocupació napoleònica es posà al servei dels francesos. El general Mathieu convertí la seva banda en miquelets i li donà el grau de comandant. Amb el pretext de cobrar contribucions i de vigilar l'enemic, els bandolers cometeren grans excessos amb tota impunitat i Boquica es destacà per la seva gran crueltat. L'any 1814, en capitular els francesos de Girona, intentà de

foren aborrits y bomitats del[s] francesos y españols. [A] estos nous parrots o boluntaris los y sucseei[x] lo matei[x]. Són aborrits del govern y bai[x] poble. La paga que porta o dóna la dolentaria. A *Sant Faliu*, port de mar, diu si de exa feta àn dexat las armas y desemparat al[s] for[t]s. Antas aparexian mol balens y constans. [...]

Dia 22 [maig] als carlins donaren llibertat de anà a Gerona, fora al seti, però la siutat y pobles y casas beïns patiren mol.

[...] Dia 19 [juny] a Bañolas feren la crida que no's podia anà a Figueras; als carlins y tenían seti, y més estretxès que las demás pars. [...] Altra usurpadó apoderan-se de lo del[s] demás per sas rohons [sic] injustas fen-s' o propi.

Dia 9 [juliol] la justisia justà als òmens del poble a la plasa de can Mir y comunican-los lo ordre del gene[ra]l Seballs, que era de anà a somatén. Al govern à juntat sos exsèrsits o columnas y anà a Olot y Puigserdà a auxilià'ls. Pasà una columna per la part de Figueras y cap a Castellfollit. Als ca[r]lins la fogaren y la feren tornà a Fig[ue]ras. Feren moltes mors. La altra pasà per la part de Vich. També la foguejaren però arribà a Olot però als carlins la àn sitiada a Olot al dia 16 o diset. Dia 19 *mossèn* Pere R. Xexàs fou asesinat de sis o set boluntaris que s'abían adelantat de la columna que anaba a Basalú. Robaren al[s] dinés de la iglésia y a ell dos begadas aparellat per matar-lo: la una, fusillà'l; l'altra, a punxadas per la part del clatell. Y quan pasà la columna s'i juntaren ab las filas més segona vegada, tornan[t] de per mon[t] y baxan[t] cap a Figueras. Al *mossèn* Pere abia exit a paseitg y bèurer algun malal. Fou bist de algun de aquells, dexaren la columna, se li presentaren al deban[t], feren sas preguntas y li bentaren dos o tres cops de colata de fosill a la esquena y espatlla. Conprengué que eren la partida del Moreno o companyia, que dit dia que pujaren a Nevata y Cabanellas mataren tres homes de treball y robaren las casas. A Pedriñà ne robaren de altrás.

Dia 2 [agost] a Bañolas se abia agrupat uns quans sens o mils de tropa y boluntaris y carrabinés ab un comboi, y pujaren a euxilià las tropas que éran sitiadas a Olot del[s] carlins. De la part de a Vich benia altra columna mol grossa de soldats de las Castillas, boluntaris y presitaris, tota escuma de Cataluña. Fou sebut del[s] carlins, desempararen Olot y cap al Grau los esbatusàran de tal manera, sí, totas duas columnas arribaren a Olot. Als sitiats y al[s] generals se anreonaren y determinaren tràurer als ferits y partí o dexà la vila. Dia 3 al tart de la tarda ja héran a Bañolas ab mols ferits i'l comboi, part, ne pasaren cap a Figu[e]ras, però tots acobardits se'n tornaren cap a la part de Barselona, fins al Moreno, axí o díuan, y sos sequesas. Allà diset, als carlins digueren si abían entrat a la Seu de Urgell.

Dia 5 [setembre] diu si derrotaren, destrosaren, mataren y prengueren la artillaria y conboi. Anaba a auxilià a Puixserdà, en el pon de Tebartí. Als carlins los feren dits jochs o semblans, però la columna arribà a Puixserdà esbatusada. Dia 21 an Vicens tingué com mal de *sant* Pau, li fem al remei que'l metje manà, an Mascaró, y bas comprà un xapo. Lo fan pagà a peseta la lliura, ne tréuan mol poch, costa t[r]es pesetas bint-i-dos quartos. Lo añ 1843 era lo añ del aigat a Bargoñà. A mitja llibreta blaba tantos[t] quadrada o diu cla (y altrás pasatjes).

Dia 29 [octubre] als carlins han tornat posà seti a Gerona, Figueras y *Sant Feliu* prob del mar ab més rigó que antas. Allà 9 *setembre* a Olot y agué un fuero, junta o consell del[s] prinsipals y isendats de bàrias pars y publicà las reglas y lleis antigüas de Cataluña, ordre carlista.⁴⁷

---

saquejar la ciutat, cosa que Suchet impedí. Passà a França, però Lluís XVIII el tornà a les autoritats del Principat, que l'executaren (EnCat).

⁴⁷ "El dijous de la setmana anterior [1 d'octubre de 1874] va tenir lloc a Olot la proclamació dels furs catalans. Savalls, Miret, Galceran i altres capitostos reuniren les seves hosts a la plaça, i presentant-se un

Dia 3 [novembre] al[s] carlins anàran a Castelló de Ampúrias, se foguejaren ab al[s] boluntaris, la tropa y demás armats de Figueras ab dos canons de rodada. Anaren per ajudar-los an al[s] boluntaris. Diu si arriban a Castelló la tropa, al quefa y da al pillatje, però als carlin[s] se anseñoriren de tot, y d'ells tots ne feren molta matansa, los i preng[u]eren als canons y demás cosas de guerra i'l[s] ferits de cada partit y presonés, tot[s] cap a Olot, fins al brigade, al quefa prinsipal de la tropa fou al gran general Francisco Seballs. Li feren grans festas a Olot als demás carlins que y tenen guarnisió y ospital, però si y ba grans columnas los fan grans paradas, las esbatúsan, a bagadas pàsan part, però al[s] carlins ahon àn agut de entrâ ab la forsa de armas alomenos fan pegar tots al[s] plasos atrasats que'ls demanàran com al[s] pobles y fan espatllâ las murallas, las torras, fors y fortins y tapâ todas las espieras de iglésias y altras pars, tot lo fet o fet fê del tems de la eretjia, no dexan[t] destacamén en lloch o guarnisió ahon tenen ferits, malals o presos y ba una forsa superiô, los tràuan, los fan apartâ. Mai los y àn trobat o fet malbé.

Dia 15 [deseembre] an Narcís ba pagar al presto per al[s] carlins.

Dia 6 [gener de 1875] a Gerona y Figueras feren galas que abían coronat per rey al fill de Isabel. Diu si té dibuit añ[s], aquell que fa alguns anys que se agué de escapâ fujín, ell y sa mara, al estrangé. Ara al[s] matexos, se pot dí, l'àn proclamat per rei als patrons de la eretjia, sò és, a don Alfonso. Dia 11 an Narcís portà als hoficis y dechr[e]sts d'en Basalú o batalla y Diputasió a can Bilarnau ab Joan Montada y sechretari per fer un memorial o recurs y embiar-lo a Olot. A la majoria carlista demànan al[s] dinés de aquella talla y munisipal que agueren de pagar al dia 26 juny de 1871. Dia 12 ab tres o quatre dias, al[s] carlins, sipaios y tropa se esbatusàran a Santa Coloma. Dia 17 la columna anà cap a Olot, al Sellén y cap amon, se foguejaren mol y mol ab al[s] carlins. Per fi la tropa regrasà a Bañolas dia dibuit al bespra. A la nit al[s] carnisés qui no'n tingué agué de casâ aquellas tantas carniseras de carn, bou o xai, que se'ls y tatxà un te al papé que li feren de més de bu[i]tanta duros.

[...] Dia 1 [març] la justisia agué de fê anâ bin hòmens a treballâ per orde del[s] carlins al Sellén, a la Pedra del Diable y tot torn de Olot a fer barricadas. Y abia sens hòmens de bàrios pobles y bilas. Dia 2 an Narcís ba firmâ al recurs que feren al dia 11 de febré proppasat contra al batalla Basalú. Dia 5 al[s] carlins y tropa y sipaios tingueren foch par deball Bañolas. La tropa, a Bargoñà, matà al rectó y després al[s] carlins, camirral aball, cap a Gerona, los aconpañaren, ne mataren mols, ne moriren de tots, al que reculà més. Al[s] carlins del[s] serrats més eball del terme de Mata y al[s] serrats del[s] Camosos, Cruañas y demás, foguejaren mol de l'un serrat a l'altra per anllà. Al cos pasà per al camirral. Cap al pla de la Bañeta de Palol fou al xocu. Las garrillas pujaren fins can Pardoï serca al Puig, altra can Boschs de Cors. Dia 10. Díuan [que] a Barselona y à un abalot sobre de aber agafat als homes de dibuit anys a trenta o tre[n]tasis per fer-los servî; a Gerona ja antas las promesas dels ambustersos s'i berifican: fora quintas, fora assò, fora allò. Als eretjes res los fa escrúpul, y mol[s] pobles lo matei[x], *de rapiamur*, los àn agut o agafats ab axò y robâ altras cosas, s'àn cridat mols enemichs y mors injustas. Quantas?, a, no se sap ni se saberà fins lo dia del judisi. La columna o'l[s] sipaios, se diu, ban a sa o allà, als hòmens, espesialmén als fadrins, fújan o se apàrtan per al[s] serrats perquè no'ls agafin y fer-los sê soldats; altras a Fransa. Dia 17 se àn selebrat al[s] funerals de mossèn Narcís Esquerrà, rectó de Bargoñà, que'l mataren la tropa o'l[s] sipaios erejes. Lo dia 5, ab al foch, se pot dí que'l fusillaren. Dia 18 la

---

altre capitost al balcó va dir que el seu rei havia manat retornar als catalans els seus antics furs, i que en conseqüència quedaven proclamats els furs de Catalunya." Article citat per Guinovart i Escarré (34).

tropa y sipaios anaren a Olot, al capità general de Barcelona, *don* Martinas Campo,⁴⁸ y al jeneral Serlot⁴⁹, tots ab son exsèrsit, del Grau a la Piña, fou al gran foch y barreja y mors y ferits de tots, però al[s] carlins se agueren de apartâ. Dia 21 tingeren gran tiroteho entorn de Olot, dia del Ram. Moltes mors y ferits. Dia 22 pasà la ànima de Joseph Marcó, Candell, a la vida eterna. Las funerals, dia 17 abril. La nit del dia 30 a 31 ha Gerona als del govern agafaren tots als hòmens de dibuit a trenta-sinch anys, fadrins y casats. Als casats ab al matrimoni sibil los dexaren anâ; als demés los embarcaren a San Feliu. Ne aguèran alguns sents. An Martines Campo dexà a Olot una partida de tropa. Al dia 18 o per lla als tenen sitiats. Als carlins se feguèjan mol y mol.

Al[s] primés dias [de juny] al govern no bolia dexâ treure res de Gerona. Ara per ordre del[s] carlins, las justísias àn publicat [que] no's portàs res en cap part fortificat: Olot, qu'és ab seti, Figueras, Gerona ni Barcelona. Lo dia 6 ho publicà a la plasa de Santa Maria, dia del Roser, y penas de la vida. Al ostal de la República, a Ridallots, cremaren un carro de carbó, carro y tot, y un de gigs. Lo llansaren, i'l moso pres y aparellat per fusillar-lo. Al govern féu pasà un ordre als molinés que sesasen de molra y portà al[s] ferros de las molas a part fortificat, y que àn presos molinés abén sebut [que] abían fet farina. Als carlins los àn fet al contra: àn trancat la aigua o resclosa. Ara a Gerona no poden molra ni anâ cap fàbrica ni a Sal[t] tampoch. [...]

Entorn del dia 24 [juliol] als carlins dexaren anâ la aigua a Gerona per molra y fàbricas, perquè abían tornat las guias y ferros y molines, pribats cada cosa a son dret y lloch, y treballâ com antas, però la jen[t] no, no s'i pot anâ, y a munta, antas penas de la vida.

Serca mig mes [d'agost] daren llibertat de anar-i, y pas libre. Dia 16 per paias y granas per la caballeria del[s] carlins y portar-o a Mieras per la part de nostres béns, trenta-set pesetas. [...] Dia 23 la tropa del govern vingué. Nos feren seguir a mi y a Pera Taxidó y Candell y Joseph Basallú, Miquel Casadeball, Esteva Solé, Bonaventura Fig[u]eras àlias Parrí, Joan Riera y Montada, o Vilarnau, y tres de Santa Maria. Éram quinse. Nos feren anâ a Basalú, a la iglésia, y pasà la nit. Dia 24 al dematí anàrem a Castellfollit. A la tarda regrasàrem a Tortellà y pasar-i la nit. Al dematí dia 25 nos daren llibertat, menos a Joan Montada, al sacratari, [que] los agué de seg[u]ir. Ne marxàrem catorse. Al quefa que'ns féu pendre era *don* Camrubi, y era per plasos atrasats de tot al districhta o batllia. Dit sacretari estigué pres y a la presó fins lo dia 29 a Gerona. Lo dia que marxàrem de Tortellà lo feren anâ a Figueras y a altras pars, per últim arribâ a Gerona, en el lloch dels lladras tres dias y després arrestat y anâ per la siutat.

Dia 3 [de setembre] bas abê de anâ a treballâ a Gerona per orde del govern. Éram 15 de esta batllia. Allà 28 agost als carlins de la Seu de Urgell se agueren de entregar. Y abia al quefa Nisarga⁵⁰ y al bisbe⁵¹ de dit Urgell lo desterraren. Dia 15 al setse a la nit

⁴⁸ Arsenio Martínez de Campos y Antón (Segòvia, 1831-Zarautz, 1900). Lluità a la guerra d'Àfrica, on es distingí. Ascendit a tinent coronel, formà part de l'expedició que anà a Mèxic (1861-62), a les ordres del general Prim. Posteriorment anà a Cuba (1869), on fou ascendit a general de brigada. El 1872 tornà a la península Ibèrica, i lluità a Catalunya contra els carlins; en col·laboració amb Cabrinetty, féu alçar el setge de Berga. El 29 de desembre de 1874 es pronuncià a Sagunt, en nom d'Alfons XII d'Espanya. El col·lapse del govern provisional li donà la victòria, i el rei fou proclamat a Madrid. Nomenat capità general de Catalunya (1874-86), inicià la campanya contra els carlins, amb els quals pactà un tracte humanitari dels ferits i els presos. Recuperà Olot i ocupà la Seu d'Urgell (EnCat).

⁴⁹ Juan Cirlot y Espí (1816-1881), brigadier.

⁵⁰ Antonio Lizárraga y Esquiroz (Pamplona, 1817-Roma, 1877), militar carlí. Defensà la plaça de la Seu d'Urgell contra l'exèrcit assetjador del general Martínez-Campos, i només es rendí després d'una aferrisada defensa sent fet presoner i portat a Madrid (1875).

⁵¹ Josep Caixal i Estradé (el Vilosell, 1803-Roma, 1879), bisbe d'Urgell (1853-79). D'ideologia carlina, topà durament amb les autoritats liberals. Durant el regnat d'Amadeu I representà la província eclesiàstica

diu si'l masobé de can Fraxanet Esteba Viñas tragué dos carros o carretadas de mobles per desembarrasâ la casa. Dia 19 als del Moreno o voluntaris, al que duia la trompeta me ba maltractâ ab colps de plans de sabra. Jo benia de misa majó. Allí serca al Padró me suceí. De la entrega o pèrdua de Urgell, als carlins se àn espantat, al govern los y à pres tot, se pot dir, lo de Cataluña. Los consedei[x] l'indul[t] y está's a casa, o ahon vúlgan, y tenen tems fins al dia quinse *novembre*, y se'n presentan bravamen[t]s. Al bai[x] poble carlí, mol escobardit. Las tropas y voluntaris desgrasian casas y maltractan y róban. Si algú se resisteix, los aplànan al fosill y a vegadas tuchs. La jen[t] se espàntan, no'ls màtan i'ls fan morí. Mols hòmens se amàgan o fujen si'l veuen bení, perquè los fan seg[u]ir per guia, sens menastê. De pullaia no'n déxan, també tropa com boluntaris, tots úsan de las matexas lleis.

[...] Al dia de *Sant Narcís* dia 29 [octubre] la justísia me manà anâ a Gerona [amb] tots als majors contribuie[n]s de la probínsia a sentí un eloji d'en Martines Campo, capitâ general, sobres de la finisió carlista de la probínsia de Cataluña y acabar-los ab un somatén general. Al dia 18 [novembre] se féu dit somatén tot lo dia y endemà dia 19 per tots al[s] pobles y vilas y tocàban y anàban y abían de anâ de 18 a 60 anys. Ne quedaba un, de home, a cada casa. Ara som al dio [sic] 28, dia primé de advén. No's parla de cap carlí que corri. Se'n àn presentats mols altras a Fransa y'ls quefas diu[e]n també si y són. Al govern diu si à posat per rey a don Alfonso y sa mare doña Isabel Segunda a Madrit y àn dat lo indul general a tots al[s] carlins.

[...] Dia 5 [desembre] la justísia à tingut ajust per repartí al pago de las obras de la fortificasió de Bañolas y àn donat papaletas per fer presentâ al[s] quintos de dibuit a trenta-sinch añ[s], al que no y és lo un añ y és lo altra. Y à pares que tenen dos fills, y més, y quédan ab cap. Al govern vol al[s] qui[n]tos de las quintas atrasadas i'ls pagos y adelantos. Totom biu catiu y desconsolat enmig de lladras y heretjes. Al càstich de Déu no sesa. Pobre bai[x] poble, pobre España, tota és de llàstimas y plo[r]s, y ab rahó. Dia 20 he pegat per la fortificasió de Bañolas bint-i-nou pesetas tretse quartos a Joan Riera y Montada, *sacretari*. La primera quinta n'i agueren de anâ nou de esta batllia de Camós y sens quintâ, tots als que y abia de aquella quinta o tems que abían demanat, fósens bons o no fosen, tots eren bons, trancats o ronputs, petits, coxos, sors, dich tots, menos que son pare pasa [que] tingués sexanta anys y pobre, no y à altra considerasió ni consol, no y bal al[s] paras malals ni impossibilitats ni mancos, pares ni fills, no y à compasió de ningú. La eretjia no té caritat. Jeneralmén lo que té [és] banitat, banaglòria y supèrbia, fanfàrria, cosas semblans. Ara exa confraria o relijió és mol jeneral en tots al[s] realmas y ab la hofana de la florida que espanta als catòlichs.

---

de Tarragona (1870-72) al senat de Madrid. Proclamada la república (1873), es traslladà a Andorra, d'on passà a Navarra per unir-se, com a vicari general castrense, als carlins alçats en armes. Quan aquests ocuparen la Seu d'Urgell (1874), hi anà, i col·laborà en la defensa del setge a què la sotmeteren els liberals. Ocupada la ciutat per Martínez de Campos, Caixàs fou confinat a Alacant (1875). Mort a Roma, fou enterrat a la Seu d'Urgell (EnCat).

Obres citades

- Anguera, Pere. *El carlisme a Catalunya: 1827-1936*. Barcelona: Empúries, 1999.
- Clara, Josep. "Notes sobre la premsa carlina a Girona (1868-1876)." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 24 (1978): 205-219.
- Constans, Lluís G. *Tercera Guerra Carlista a Banyoles*. Apart. X-XI. Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Fons personal Lluís G. Constans.
- . *Crònica*. Apart. XXII. Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Fons personal Lluís G. Constans.
- Cubert Hereu, Jordi. "Notes biogràfiques de Lluís M. Salvador, de Romanyà de la Selva (1868-1933)." *Quaderns de la Selva* 23 (2001): 205-229.
- . *Les llibretes de memòries de Joan Serinyana (1818-1903), vinyater llançanenc*. Girona/Llançà: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines (UdG)/Ajuntament de Llançà, 2007.
- . *El dietari de Joaquim Fina, de Palafrugell (1842-1878)*. Barcelona: UB/PAM/MCI, 2012.
- Curbet, Jordi & Esther Fabrellas. "L'edició filològica de manuscrits catalans d'edat moderna i contemporània: reflexions sobre la conveniència d'un model (més uniforme)." En Joan R. Veny-Mesquida & Jordi Malé eds. *La filologia d'autor en els estudis literaris catalans*. Lleida: Aula Màrius Torres/Pagès Editors, 2013. 373-388.
- DCVB = Alcover, Antoni M. & Francesc de B. Moll. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1930-62.
- EnCat = Enciclopèdia Catalana. <http://www.enciclopedia.cat/>
- Guinovart i Escarré, Joan. *Tomàs Caylà: un home de la terra*. Valls: Cossetània, 1997.
- Grahit i Grau, Josep. "La última guerra carlista en Gerona y su provincia." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* IX (1954): 30-118.
- Marfany, Joan-Lluís. "El diari de Joan Guàrdia, pagès del segle XVII. Notes de lectura." *Els Marges* 37 (1987): 3-17.
- Molas, Isidre. *Els senadors carlins de Catalunya (1901-1923)*. WP núm. 275. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2009
- Moliner Prada, Antonio. *Fèlix Sardà i Salvany y el integrismo en la Restauración*. Bellaterra: UAB, 2000.
- Torres, Xavier. *Els llibres de família de pagès: memòries de pagès, memòries de mas (s. XVI-XVIII)*. Girona: CCG Edicions/UdG, 2000.